

Victor Lund Shammas

Bitterhetens politikk

Joseph Vogl,
Capital and Ressentiment.
A Short Theory of the Present.
Cambridge: Polity Press 2022.

Hva er forholdet mellom informasjon, finanskapitalisme, sosiale medier og den «nye» høyresiden, fra Bolsonaro i Brasil til Melonis *Fratelli d'Italia*, fra Orbán til Trump og den gryende «nasjonalkonservative» bevegelsen i Storbritannia? I denne boken, opprinnelig utgitt på tysk i 2021, hevder Joseph Vogl, professor i moderne tysk litteratur ved Humboldt-universitetet i Berlin, at vi lever i en tidsalder preget av *ressentiment*, der både Silicon Valley og liberalisert finanskapital spiller avgjørende roller.

Begrepet *ressentiment* forbindes ofte med Nietzsche. Nietzsche lot med vilje begrepet stå uoversatt fra fransk, men en omtrentlig norsk ekvivalent er «nag» eller «forurettethet».¹ Ordet har en lengre historie, knyttet til det franske verbet *sentir*, «å føle», der prefikset «re-» antyder en gjentakende kvalitet, som begrepet også knytter seg an til i form av en implisitt overfølsomhetstilstand, der selvet på irrasjonelt, overdrevet vis kretser omkring ulike skuffelser, nederlag og opponenter.² Mens det edle eller «fornemme» mennesket ifølge Nietzsche evner å heve seg over sine nederlag, sine «fiender, ulykker og *ugjerninger*», synker andre, svakere sjeler ned i en usunn forurettethetstilstand, der de «forgifte[s]» av en manglende evne til å tømme seg for sitt *ressentiment* ved en «øyeblikkelig reaksjon»,

¹ NAOB, «ressentiment», <https://naob.no/ordbok/ressentiment>. Se også Friedrich Nietzsche, *Moralens genealogi: Et stridsskrift*. Oslo: Spartacus 2010, 30. Denne direkte oversettelsen fjerner likevel begrepets faglig-tekniske valør.

² For en pedagogisk innføring i begrepet, se Asma Abbas, «Ressentiment», i Michael T. Gibbons (red.), *The Encyclopedia of Political Thought*. Chichester: Wiley Blackwell, 1-5.

slik den sterke, eller «fornemme», klarer.³ For å trekke dette tilbake til denne bokens politiske analyser: Vi lever på mange måter i en forurettethets tidsalder – ikke slik reaksjonære kritikere av en (angivelig) «*grievance*»-orientert offerkultur forstår det, men i form av en fremvekst av høyresidebevegelser som både nærer og næres av det faktum at relativt store befolkningsgrupper de siste 30–40 årene har gått på ulike tap eller blitt rammet av ulike «nedverdigelser», om det så er fordi de er blitt økonomisk svekket, eller, mer symbolsk, fordi de har blitt «skjøvet til side» i ulike kulturelle omveltninger, der kategorier som kjønn, etnisitet, seksualitet, religion m.m. har endret seg. Disse symbolsk-materielle endringene gir opphav til *ressentiment*-sykluser, som ulike politiske bevegelser, særlig på høyresiden, har stått klare til å utnytte for å erobre politisk makt på fire kontinenter, fra India til Brasil, fra USA til Ungarn.

Så langt, intet nytt. Alle som har fulgt med på den politiske samtalen de siste fem årene, har nok fått med seg i det minste bruddstykker av dette narrative. Vogls mer originale bidrag er en antakelse om at dette langt på vei skyldes det han kaller «finansialiseringen av informasjon» og «informatiseringen av finans» («*the financialization of information...the informatization of finance*», s. 84), som er kortformen av Vogls dialektiske samtidsdiagnose.

Enkelt fortalt får vi utover på 1990-tallet en kapitalisme som i økende grad blir informasjonsorientert, ifølge Vogl, der «informasjon har blitt den viktigste ressursen i dagens kapitalisme» (s. vi), og der digital teknologi får spille en stadig viktigere rolle for finanssektoren, som i seg selv har blitt langt viktigere etter ulike deregulerings- og liberaliseringsbølger siden 1970-tallet. Vi får en «allianse mellom Internett og finans» (s. 43), der globale finansmarkeder både behøver og tvinger frem digitale kommunikasjonsnettverk, slik at finanskapital kan sirkulere hurtigere, med stadig mer spekulasjon, der aksjer og andre verdipapirer kjøpes og selges i et stadig raskere tempo (s. 40–41). Dette utøver et negativt press på staters evne til å styre utviklingen og leder til en overgang fra «et myndighetsbasert til et markedsbasert finanssystem» (s. 40). Før i tiden prøvde stater å kontrollere flyten av kapital – her i Norge ble ikke valutareguleringen endelig oppgitt før i 1990⁴ – men i en tidsalder der man kan handle aksjer på andre siden av jordkloden på et millisekund, passer ikke slike reguleringer lenger inn.

³ Nietzsche, *Moralens genealogi*, 33.

⁴ Norges Bank, «1985–2003: Avvikling av kreditt- og valutaregulering», <https://www.norges-bank.no/tema/Om-Norges-Bank/historien/Pengepolitikk-finansiell-stabilitet-og-kapitalforvaltning/Pengepolitikk/1985-2003-avvikling-av-reguleringer/>.

Ut av denne sammensmeltingen av digital teknologi og finanskapital, mener Vogl, vokser to fenomener frem:

(1) en «plattformkapitalisme», som forskeren Nick Srnicek kaller det,⁵ der stadig mer økonomisk aktivitet blir «fleksibilisert» ved at forbrukere og utførere (dvs. arbeidere) og/eller tjenester kobles sammen via (ofte svært brukervennlige, det må sies) plattformer, som Uber, Foodora, Voi og Airbnb, og hvor økonomisk makt utøves ved at selskaper eier disse plattformene; og (2) sosiale medier som Instagram, Facebook og TikTok utgjør i stadig større grad det kommunikative «økosystemet» i samfunnet. Disse sosiale mediene er blitt utformet på en slik måte at de aktiverer det verste i folk, og de gjør seg dermed til de nye høyresideprosjektenes viktigste håndlangere: Den italienske ytre høyre-politikeren og visestatsministeren Matteo Salvini har ved flere anledninger ropt «Lenge leve Facebook!», og noen av Bolsonaros tilhengere i Brasil har holdt oppe valgplakater med påskriften «Whatsapp! Whatsapp! Facebook! Facebook!», en innrømmelse av hvor avgjørende sosiale medier har vært for fremgangen deres (s. 125).

Felles for begge er at disse tendensene plasserer stadig mer makt i hendene på det man løselig kan kalle «Silicon Valley», der bedrifter som Meta (Facebook), Twitter og Alphabet (Google) tilsynelatende utgjør spydspissen i en ny fase av kapitalisme.⁶ Disse selskapene er sammenvevd med fremveksten av *ressentiment*, mener Vogl, med sine plattformer som oppmuntrer til en «politisk umiddelbarhet som kanskje fortjener tilnavnet strukturell populisme» (s. 127).

Finansialisering og «doksologi»

Boken er delt inn i seks kapitler. I det første kapittelet får vi servert et kort resymé av nyere finanshistorie, fra etterkrigstiden frem til i dag, der Vogl kretser omkring ulike sider ved fremveksten av *finansialisering*. Det er et begrep

⁵ Nick Srnicek, *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press 2016; Philip Jones, *Work Without the Worker. Labour in the Age of Platform Capitalism*. London: Verso 2021.

⁶ Likevel er det verdt å nevne at USAs største selskap, ifølge Fortune 500-listen, fortsatt er Walmart, et relativt ordinært, om enn gigantisk, varehandelselskap. Detaljhandelselskapet Amazon er også i liten grad et «teknologiselskap», selv om det riktignok driver lønnsomme servertjenester gjennom underavdelingen Amazon Web Services, som leverte rundt to-tredjedeler av Amazons driftsresultat i 2020, men bare rundt 15 prosent av inntektene. Vogl sier heller ikke mye om kinesiskfinansierte TikTok, som ikke passer inn i forestillingen om «Silicon Valley».

det nå kan være vanskelig å få grep om i den offentlige bevisstheten, nettopp fordi vi er så «gjennomfinansialiserte»: Vi tar alle for gitt slike ting som at enkeltpersoner «bør» bruke 25–30 år av livet på å nedbetale boliglån, eller at det «lønner seg» å spare i aksjefond, både for enkeltindivid og hele nasjoner, eller at penger med letthet kan og bør kunne flyttes på kryss og tvers av landegrensene (selv om et land som Island innførte nettopp valutakontroll like etter finanskrisen i 2008, som ikke ble fullstendig opphevet før i 2021,⁷ og verdens nest største økonomi, Kina, holder fortsatt streng kontroll over kapitalflyten inn og ut av landet).⁸ Vi blir alle i dag oppdratt i bildet av *det forgjeldede mennesket*, som den italienske marxisten Maurizio Lazzarato skriver.⁹

Finansialisering har både en kulturell og en økonomisk side: Den kulturelle siden består i allmenngjøringen av finansielle *måter å tenke på*, der ideen om kreditt, gjeld, investering, m.m. får stadig større utbredelse, som i den stadig mer utbredte fantasien om å «pensjonere seg når man er 40», også kjent som «FIRE»-livsstilen («*Financial Independence, Retire Early*»), dvs. akkumulere en tilstrekkelig mengde (finans-)kapital og leve på avkastningen, en tanke som for bare noen år siden ville vært fremmed for mange «vanlige» lønnsarbeidende mennesker; og kanskje mer indirekte, i ideen om å «investere» i seg selv, eller viktigheten av å «akkumulere» verdifulle forbindelser gjennom sosiale medier og nettverk. Den økonomiske forståelsen av finansialisering handler om at finansinstitusjoner får stadig mer makt og innflytelse og/eller at finans i seg selv blir en viktigere kilde til profitt. Mer økonomisk aktivitet filtreres gjennom finansielle institusjoner. Vogl er opptatt av begge disse sidene ved finansialiseringen, kanskje fordi han orienterer seg teoretisk rundt både Marx og Deleuze/Guattari. I en tidligere bok, *The Specter of Capital* (tysk: *Das Gespenst des Kapitals*), skriver Vogl opplysende om hvordan «finanskapitalens reproduksjon» blir selve «modellen for alle andre former for økonomisk, sosial og kulturell reproduksjon» (s. 83).¹⁰

⁷ The Central Bank of Iceland, «Capital controls», <https://www.cb.is/financial-stability/foreign-exchange/capital-controls/>.

⁸ Longmei Zhang, «Capital account liberalization and China's financial integration», M-RCBG Associate Working Paper nr. 196, 2023, <https://www.hks.harvard.edu/centers/mrcbg/publications/awp/awp196>.

⁹ Maurizio Lazzarato, *The Making of the Indebted Man. An Essay on the Neoliberal Condition*. Los Angeles: Semiotext(e) 2012.

¹⁰ Joseph Vogl, *The Specter of Capital*. Stanford: Stanford University Press 2015, 83. Boken er også utgitt på norsk under tittelen *Kapitalens spøkelse* av forlaget H//O//F (House of Foundation) i 2018.

I kapittelet oppsummerer Vogl en analyse han har utviklet i en tidligere bok, *The Ascendancy of Finance* (tysk: *Der Souveränitätseffekt*), der han argumenter for at finans nå utgjør en usedvanlig konsentrasjon av makt, som både vever sammen private aktører og staten i en «fjerde statsmakt» (*fourth power*), men som klart «omgår demokratiske prosedyrer». ¹¹ Staten og finans fusjonerer i en underlig offentlig/privat-hybrid.

Med Vogl kan man si at en av Norges mektigste personer, hedgefond-milliardæren og oljefondsjefen Nicolai Tangen, dermed blir både statens og markedets mann, en som adlyder både en privat og en offentlig «logikk»: Oljefondsjefen må sørge for en viss avkastning på vegne av Norges befolkning, slik at statsbudsjettet kan styrkes med flere hundre milliarder kroner i året, ¹² samtidig som han lever etter finansmarkedenes normer og dynamikk, der tap på 449 milliarder kroner på ett kvartal bortforklares med finansmarkedenes iboende svingninger og geopolitiske forhold («stigende renter, høy inflasjon og krig i Europa»), ¹³ og der 108 eksterne forvaltere «må» belønnes med rundt 1,7 milliarder kroner på ett år, ¹⁴ fordi dette ansees å være den beste måten å maksimere avkastning og minimere risiko. ¹⁵

I kapittel 2 skriver så Vogl om «finansøkonomiens *episteme*», altså dens kunnskapsregime eller særegne måte å tenke på sannhet. Først og fremst må informasjon bevege seg raskt. «Sannheten» må flyte hurtig og uhindret. Under-sjøiske fiberoptikkabler legges for å tilfredsstille behovene til «*high-frequency trading*» (s. 20). Vogl kobler seg også på Hayeks idé om markedet som en informasjonsprosessor: Markedets logikk er å være en slags informasjonsklareringssentral (s. 25). Samtidig åpner Vogl for at denne vendingen mot «informasjonskapitalisme» ikke er vesentlig ny: Allerede i 1688 skrev Joseph de la Vega om

¹¹ Joseph Vogl, *The Ascendancy of Finance*. Cambridge: Polity Press 2017.

¹² NRK.no, «Mer til forsvaret, mindre til samferdsel», 6. oktober 2022. <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/JQxLgP/regjeringen-vil-bruke-3168-milliarder-kroner-fra-oljefondet>.

¹³ Ragnhild Vartdal, «Oljefondet tapte 449 milliarder kroner», E24.no, 28. oktober 2022. <https://e24.no/boers-og-finans/i/gEw759/oljefondet-tapte-449-milliarder-kroner>.

¹⁴ Sigurd Bjørnstad, «Oljefondet: Brukte 1,7 mrd. på eksterne forvaltere», E24.no, 7. mars 2023. <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/VPdlj1/oljefondet-brukte-17-mrd-paa-eksterne-forvaltere>.

¹⁵ I sin årsrapport for 2022 skriver Norges Bank: «Bruk av eksterne forvaltere har spilt en viktig rolle for å nå fondets mål om høyest mulig avkastning etter kostnader med moderat risiko.» (s. 63) <https://www.nbim.no/contentassets/99de366397a847db99ab7a156e15aaa0/spu-arsrapport-2022.pdf>.

hvordan innflyten av nyheter, notiser, rykter og sladder påvirket prisene på Amsterdam-børsen (s. 32), selv om tempoet og omfanget selvsagt er betraktelig større nå. Det er to pussige ting med koblingen informasjon/finans, ifølge Vogl:

(1) Virkningen av informasjon har en tendens til å utlignes, jo mer den bres ut. Hypotesen om markedseffisiens (*efficient markets*) tilsier at i et fullt ut informert finansmarked vil den spekulative profittmuligheten forsvinne. Fortjeneste blir et symptom på en slags kunnskapsarbitrasje: Noen vet noe de andre ikke vet. Nå mener ikke Vogl at denne hypotesen gir et sannferdig bilde av hvordan kriseutsatte økonomier faktisk fungerer (han har tidligere skrevet om hvordan moderne samfunnsøkonomisk tenkning utgjør «en slags 'farlig' kunnskap», på grunn av slike blindsoner).¹⁶ Men det betyr at informasjon får en paradoksal stilling i finanssektorens egne forestillinger: Den trenger all mulig informasjon, men ut fra dens egne teorier bør denne informasjonen få en nærmest «annullerende» effekt.

(2) Påstanders informasjonsverdi kan vanskelig bedømmes. Det finnes ikke lenger noen «egentlig» eller reelt underliggende «objektiv» sannhet i finansmarkedene. Dermed er finans styrt ikke så mye av epistemologiske som av *doksologiske* hensyn, mener Vogl (s. 34), dvs. av forestillinger om forestillinger.¹⁷ I finansverdenen befatter man seg i stor grad med oppfatninger-av-oppfatninger snarere enn kunnskap-om-verden. Dermed kan vi kanskje si at finanssektoren nærmest er iboende «postmoderne». Nyere tids bekymringer omkring «*fake news*» – noen av dem for så vidt helt legitime, selv om virkningene nok i flere tilfeller overdrives – speiles i det post-sannhetsregimet man finner på verdens børser og aksjebord.

Kapittel tre og fire konkretiserer analysen ved å se nærmere på hvem det er som sitter med makten og styringen i den nye informasjons-/finanskapitalismen. Mye kretser omkring Facebook, Apple, Google/Alphabet, og andre «Big Tech»-aktører, der makt utøves ved å kontrollere de «sosiotekniske økosystemene» for menneskelig samhandling (s. 62). Her fjerner Vogl seg også fra marxistisk verditeori ved å hevde at disse «metaplattformene» ikke er «verdiskapende», men «verdiekstraherende», altså at de trekker ut grunnrenter snarere

¹⁶ Joseph Vogl, «The end of an illusion», i *Finance and Society* nr. 1, 2015, 39.

¹⁷ Doxa, i Platons begrepsverden, betyr noe slik som oppfatning, mening eller overbevisning, ofte i betydningen av noe som er (langt) mindre sikkert enn kunnskap. En doksologi, med Vogls begrepsbruk, blir dermed en rasjonell diskurs (*logos*) om slike ikke-verifiserte meninger eller sanseoppfatninger (*doxa*). (Forvirrende nok har ordet en helt annen betydning i teologien, «lovprisning av Gud/Kristus», der ordet bygger på den andre betydningen av ordet «doxa»: ære, storhet; jf. James Diggle, *The Cambridge Greek Lexicon*, «δόξα». Cambridge: Cambridge University Press 2021, 391.)

enn å skumme profitt av arbeiderens verdiproduksjon (s. 62).¹⁸ Til dette kan man innvende at det likevel ligger nedfelt enorme mengder menneskelig arbeidskraft i en tilsynelatende abstrakt, digital plattform: Skaper ikke disse menneskelige arbeiderne verdi? Det gjelder selvsagt programmererne, men også brukerne: Innholdet på mange av plattformene skapes ofte av brukerne, uten noen form for betaling.¹⁹ Her røper Vogl muligens at han ikke er helt «inne» i informatikkmaterien han skriver om.²⁰ Google-søkemotoren, for eksempel, driftes av ufattelige to milliarder linjer med programmeringskode.²¹ Det kreves altså svært mange (lønnsarbeidende) «varme hender» for at en tilsynelatende immateriell, abstrakt «sosioteknisk økologi» skal kunne oppstå, og overgangen fra verdiappropriasjon til rente er kanskje ikke så åpenbar som flere kritiske teoretikere, som Negri og Žižek, vil ha det til.²² Selv om det kanskje ikke er noen entydig korrelasjon mellom arbeidstid, kodemengde og profitt-rater, har plattformteoretikerne ikke tenkt nok omkring arbeiderens rolle som verdiprodusent også i opprettelsen, driften og det daglige vedlikeholdet av disse plattformene eller «økosystemene». (Facebook anslås å benytte seg av tjenestene til 15 000 innholdsmoderatorer, for eksempel;²³ heri ligger også et poten-

¹⁸ For en robust kritikk av «digital kapitalisme»-begrepet, se Oscar Dybedahl, «Lever vi i en digital kapitalisme?», i *Gnist* nr. 2a, 2018, <https://marxisme.no/lever-vi-i-en-digital-kapitalisme/>.

¹⁹ Flere har tatt til orde for at brukere bør få betalt for denne dataproduksjonen, f.eks. Jaron Lanier og E. Glen Weyl, «A blueprint for a better digital society», i *Harvard Business Review*, 26. september 2018, <https://hbr.org/2018/09/a-blueprint-for-a-better-digital-society>. Lanier og Weyls analyse forutsetter, naivt nok, det de kaller et «åpent marked» for kjøp og salg av brukerskapt innhold. Men gitt plattformenes relative makt, vil dette markedet nok bli like «åpent» som det arbeidsmarkedet irske og engelske bomullsfabrikkarbeidere møtte i Manchester på midten av 1800-tallet. I dette markedet hersket «frihet, likhet, eiendom og Bentham», som Marx harseleerende skriver i *Kapitalen*. Når plattformene gjennomsyrrer samfunnsmaterien, og sel-skapene bak får en enorm forhandlingsmakt, vil «brukearbeiderne» (eller «prosumenterne», dvs. produserende konsumenter) møte et høyst lukket marked preget av store maktforskjeller.

²⁰ Kritikken av «objektorienterte programmeringsspråk som Java og C++», som går ut på at de angivelig har en «spesifikk logikk for å identifisere, fange og mediere objekter» (s. 96), virker også tynn. Alle ting har en form, for å snakke metafysisk. Det er ikke gitt at en form er et problem kun fordi den formgir.

²¹ World Economic Forum, «Google runs on 5000 times more code than the original space shuttle», 21. juli 2016. <https://www.weforum.org/agenda/2016/07/google-runs-on-5000-times-more-code-than-the-original-space-shuttle>.

²² Jf. Slavoj Žižek, *The Relevance of the Communist Manifesto*. Cambridge: Polity Press 2019, 8.

²³ WIRED, «Facebook's content moderators are fighting back», 11. juni, 2021. <https://www.wired.co.uk/article/facebook-content-moderators-ireland>.

sial til arbeiderkamp, som de 43 kenyanske kontraktørene som saksøkte Meta i mars 2023 viser.)²⁴ Hvis plattformen er et nærmest naturgitt «økosystem», snarere enn et arbeidskapt produkt, forsvinner også den politiske klassekampen ut av analysen.

Et viktig premiss for Vogl er at det er staten som er fundamentet for mye av teknologien, men Internett er ikke bare en «militær-industriell» oppfinnelse, slik bl.a. Mariana Mazzucato har vist,²⁵ der statlige penger og militære prioriteringer ble avgjørende, som med ARPANET, forgjengeren til Internett, som ble finansiert av det amerikanske forsvarsdepartementet i hele sin levetid fra 1969 til 1990. Vogl mener at også finans spilte en avgjørende rolle: «Finanskapitalens» rolle i de tidlige digitale nettverkene var å legge til rette for «fremveksten og utvidelsen» av nåtidens Internett (s. 45). Her leverer ikke Vogl et godt nok kildearbeid, og man fornemmer noe av begrensningene ved det utvidede essayets form når det skli­rer over fra løsere samtid­diagnostisering til mer spesialiserte historisk-kausale påstander. Finans har utvilsomt nytt godt av digital teknologi, men det er en sterkere påstand at sektoren (derfor) har forårsaket denne teknologien.

Den reaktive høyresiden

Det er først i bokens siste kapittel at Vogl prøver å levere på det boktittelen lover – en analyse av *ressentiment*. Det forurettede subjektet har fire egenskaper, oppsummerer Vogl med utgangspunkt i Nietzsche (s. 117–118):

1. Selvhevdelse skjer alltid på bekostning av andre, ved et «ubetinget 'nei' til en 'utside', til en 'annen' [*other*]», og selvets opphøyelse gjør seg derfor avhengig av en «negasjon» (s. 117). (For å illustrere: Tenk her på den forbitrede, hvis eneste fryd er en skadefryd, som bare finner glede i at andre ikke finner sin glede.)
2. Istedenfor aktiv handling får man en grunnleggende reaktiv holdning til verden («*action is replaced by reaction*»). (Høyresidens reaktivitet gjør

²⁴ Reuters, «Content moderators sue Meta over alleged 'union-busting' in Kenya», 20. mars, 2023. <https://www.reuters.com/technology/content-moderators-sue-meta-over-alleged-union-busting-kenya-2023-03-20/>.

²⁵ Vogl refererer flittig til Mazzucato her. Se Mariana Mazzucato, *The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths*. New York: PublicAffairs 2015.

- at den i nyere tid sjelden tar initiativ til virkelig store politiske prosjekter, f.eks. en omfattende gjenoppbygging av infrastruktur eller sosial-politiske reformer (i motsetning til f.eks. *Obamacare*), men forblir fanget i sine reaksjoner på f.eks. syriske innvandrere eller «det tredje kjønn».)
3. Ytre objekter der ute i verden blir stadige påminnelser om tap, avvísning og smerte. (Selv det mest fjerntliggende kobles tilbake til «fienden»: Hvem har vel ikke sveipet forbi kommentarfelt der innleggsforfatterne får selv de mest fjerntliggende kommunepolitiske spørsmål til «egentlig» å handle om Islam?)
 4. *Ressentiment* er å være fanget i det konkrete, der årsakene til ens forurettethet i stor grad personifiseres; abstrakte (strukturelle) analyser forskyves til fordel for det umiddelbart «håndgripelige» og «legemliggjorte» (s. 117).

Mye i vår samtid rimer med dette. Trump og hans tilhengeres presise raseri, rettet mot meksikanere, muslimer, transpersoner og «Antifa» (dvs. antirasister), eller Brexit-forkjempernes stigmatiserende fremstillinger av østeuropeiske arbeidsmigranter, kan leses som hyperpersonifiserte, reaktive handlinger, der «alt» plutselig handler om en ytre fiende. Den amerikanske og engelske arbeiderklassen *har* gått på økonomiske tap (etter NAFTA, etter EØS-utvidelsen): Tragedien ligger i denne *ressentiment*-effekten, som gjør at forbitnelsen over tapene feilkanaliseres inn i et raseri mot etniske, kjønnsmessige og religiøse minoriteter, snarere enn mot den økonomiske overklassen som i mellomtiden har rukket å opparbeide seg svimlende formuer. Vogl gjør rett i å vektlegge «det funksjonelle forholdet mellom kapitalisme og *ressentiment*», dvs. koblingen mellom «affekt» og «økonomi», der finanskriser, som finanskrisen i 2008, fører til en «styrking av høyreorienterte nasjonalistpartier» med en klart «etnonasjonalistisk (*völkisch*) og xenofob profil» (s. 121).

En studie av finanskriser og valgutfall fra 1870 til 2014 understøtter helt klart Vogls påstand. Etter finanskriser «virker velgere å være særlig tiltrukket ytre høyres politiske retorikk, som ofte legger skylden på minoriteter eller utlendinger» og «i gjennomsnitt øker ytre høyre-partier stemmeandelen sin med 30 prosent etter en finanskrise».²⁶

²⁶ Manuel Funke, Moritz Schularick og Christoph Trebesch, «Going to extremes: Politics after financial crises, 1870–2014», i *European Economic Review* 88, 2016.

Der man nok kunne utfordret Vogl, er på påstanden om at sosiale medier også er viktige årsaksfaktorer i høyredreiningen, gjennom det han kaller en *strukturell populisme*. Alt Vogl beskriver som (angivelig) egenartet ved sosiale mediers «umiddelbare» kommunikasjonsform, som likevel «favoriserer autoritære former for makt [*empowerment*]» og «orienterer seg rundt identifikasjonen av tydelig profilerte mål [*target objects*]» (s. 128–129), er likevel i en viss grad kompatibelt med andre moderne medieformer. En avisforside eller en TV-sending er ikke like umiddelbar som en tweet, men forskjellen er ikke vesentlig. Tidligere høyreorienterte/fascistiske bevegelser og partier utnyttet potensialet som lå nedfelt i sin tidsalders sentrale medier, som radio, aviser og film. Det tyske nazistpartiet på 1930-tallet ble eksperter i å utnytte dette mediepotensialet.²⁷ Avisgrunnleggeren Mussolini kjente godt til pressens makt. Vi bør altså være på vakt mot teknologireduksjonistiske forklaringer på politisk medgang. Alle fremgangsrike politiske bevegelser lærer seg å instrumentalisere *sin tids* ledende medieformer. Sosiale medier er utvilsomt viktige, men er de viktige på en essensielt ny måte som andre medier ikke ville vært i deres sted?

Bak det nye, det gamle

Det er bruddstykker som er opplysende og informative i denne essayistiske boken, som det at store IT-selskaper som Microsoft og Intel brukte rundt 112 milliarder dollar på forskning og utvikling («R&D») mellom 2000 og 2007, men hele 167 milliarder dollar på aksjetilbakekjøp (s. 49–50) – en strategi for å tekkes investorene, men også et klart eksempel på hvordan finanskapitalismen fortrenger, ikke fremmer, innovasjon og grunnforskning.²⁸ Og mange av begrepene Vogl enten anlegger eller utvikler, er høyst produktive, fra «doksologi» til «finansialisering», og lesningen av dagens politiske situasjon som pakket inn i *ressentiment*.

²⁷ Jf. David Welch, *The Third Reich. Politics and Propaganda*. London: Routledge 2002.

²⁸ Denne siden ved finansialiseringen er en av de store tragediene ved vår samtid, en irrasjonell ødsling med ressurser: «Trillions of dollars that could have been spent on innovation and job creation in the U.S. economy over the past three decades have instead been used to buy back stock for the purpose of manipulating the company's stock price.» William Lazonick, «The financialization of the U.S. corporation: What has been lost, and how it can be regained», i *Seattle University Law Review* 36, 2013, 859.

Men Vogls hovedfortelling om finans og digital teknologi overbeviser likevel ikke helt i det store og det hele. Dette er *grand theory* på høygir, der selv 65 av 212 sider med referanser og bibliografisk informasjon – rundt en-tredjedel av boken – fortsatt ikke gir nok kildebelegg for alle de springende tesene som lanseres.

Hvorfor bør vi være varsomme for tesen om en finansialisert informasjonskapitalisme og «informatisert» finanskapitalisme? Forbløffende mye i kapitalismen dreier seg fortsatt om saker det ikke, strengt tatt, er plass til i Vogls analyser, som kull, jern og stål, for ikke å si sement, tekstiler og matproduksjon. Som Jacques Rancière påpeker i et nylig intervju,²⁹ er det fortsatt store mengder «tradisjonelle» proleterer i verden, og grunnlaget for kunnskapsøkonomien er en gigantisk industriproduksjon. Forestillingen om at man nå i overveiende grad manipulerer «tegn», er i stor grad den intellektuelle klassens «spontane filosofi».³⁰

Vogl forstår selvsagt dette. Likevel blåser han opp betydningen av «Silicon Valley» (digital teknologi) og fortrenger andre sider ved kapitalismen i sitt nokså ensidige fokus på «Wall Street» (finans). Finnes det ikke noe hinsides dette nye Athen og Jerusalem?

Midt i alt det nye er kanskje det mest forbausende ved vår tid hvor mye av det gamle som består, om enn i det ytre forvandlet. Det virkelig slående ved vår tid er ikke det nye, men reproduksjonen av velkjente, veletablerte historiske og strukturelle mønstre. Alt det som var før, gjentar seg – først som tragedie, så som farse (men hva med n-te gang)? Arbeidere utbyttes, kapital akkumuleres, kriser polariserer, ideologier reproduseres. Bak det nye, finner vi det gamle og vante.

²⁹ *Crisis & Critique*, «Jacques Rancière on May '68, philosophy, labour, revolts, and much more. Part One» [lyddopptak], 13. april 2023.

³⁰ Begrepet er Louis Althusser. Se Pierre Macherey, «Althusser and the concept of the spontaneous philosophy of scientists», i *Parrhesia* 6, 2009.